

Artykuły

Dariusz Chrapoński

POSTĘPOWANIE CYWILNE Z UDZIAŁEM KONSUMENTÓW W ŚWIELE NOWELIZACJI KODEKSU POSTĘPOWANIA CYWILNEGO Z 9.03.2023 R.

Postępowanie odrębne z udziałem konsumenta ma zastosowanie w sprawach o roszczenia konsumenta przeciwko przedsiębiorcy oraz o roszczenia przedsiębiorcy przeciwko konsumentowi. Postępowanie to ma charakter obligatoryjny, bez możliwości wyłączenia przez sąd. Zakres przedmiotowy tego postępowania dotyczy wszelkich sporów sądowych, jakie mogą powstać na tle łączącego konsumenta z przedsiębiorcą stosunku cywilnoprawnego, zarówno o charakterze kontraktowym, jak i deliktowym, pod warunkiem że konsument jest stroną procesu (art. 458¹⁴ § 1 k.p.c.). Przedmiotem postępowania mogą być roszczenia, które wynikają nie tylko z prawa materialnego, ale i procesowego. Odrębne postępowanie reguluje trzy kwestie: reguły postępowania dowodowego, właściwość sądu i koszty procesu. W zakresie niesprzecznym z postanowieniami art. 458¹⁴–458¹⁶ k.p.c. stosuje się do tego postępowania także inne postępowania odrębne. Najistotniejsza modyfikacja zasad ogólnych dotyczy reguł gromadzenia materiału dowodowego. Na przedsiębiorcy spoczywa obowiązek podania w pozwie lub odpowiedzi na pozew wszystkich faktów i dowodów na ich potwierdzenie, pod rygorem utraty możliwości powołania się na nie w czasie późniejszym. Wyjątek dotyczy przypadku, gdy przedsiębiorca uprawdopodobni, że ich powołanie nie było możliwe albo że potrzeba ich powołania wynikała później (art. 458¹⁴ § 4 k.p.c.). Konsument natomiast ma prawo powoływać twierdzenia i dowody aż do zamknięcia rozprawy. Asymetryczność obowiązków procesowych może być łagodzona jednak poprzez zarządzenie przez przewodniczącego wymiany pism procesowych na podstawie art. 205³ § 2 k.p.c. Konsument może wnieść pozew do właściwego sądu z uwagi na jego miejsce zamieszkania (art. 458¹⁴ § 4 k.p.c.). W razie zaniechania przez przedsiębiorcę próby polubownego załatwienia sporu albo uchylenia się od udziału w niej, lub uczestniczenia w niej w złej wierze, sąd może nałożyć

na przedsiębiorcę podwyższone koszty procesu na warunkach i w wysokości określonej w art. 458¹⁶ k.p.c.

WPROWADZENIE

Na mocy art. 1 pkt 65 ustawy z 9.03.2023 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw¹ do Kodeksu postępowania cywilnego² od 1.07.2023 r. wprowadzono nowe postępowanie odrębne – postępowanie z udziałem konsumentów, oznaczone jako Dział IIb. Składa się on z trzech jednostek redakcyjnych, które określają ramy tego postępowania. Pierwszy – art. 458¹⁴ k.p.c. – najbardziej złożony, kształtuje jego zakres podmiotowy i przedmiotowy, sposób rozwiązania kolizji z innymi postępowaniami odrębnymi oraz właściwość sądu. Drugi – art. 458¹⁵ k.p.c. – określa zasady gromadzenia materiału dowodowego. W końcu trzeci – art. 458¹⁶ k.p.c. – zawiera odrębności w stosunku do zasad ogólnych w zakresie orzekania o kosztach procesu. Jak wskazał projektodawca w uzasadnieniu ustawy z 9.03.2023 r.³, wprowadzenie nowego postępowania odrębnego – postępowania z udziałem konsumentów – stanowi wyraz wyjścia naprzeciw oczekiwaniom środowiska konsumentów co do zwiększenia zakresu ochrony ich praw. Kierunek ten jest zbieżny z przyjętym w państwach członkowskich UE. Wskazane *ratio legis* nowej regulacji prokuruje potrzebę przybliżenia specyfiki tego postępowania oraz jego oceny z perspektywy urzeczywistnienia idei, jaka przyświecała ustawodawcy przy nowelizacji procedury cywilnej. Również oceny wymagają skutki wprowadzenia w życie nowelizacji w odniesieniu do podmiotów niebędących konsumentami, a do których mają zastosowanie przepisy postępowania odrębnego.

OCHRONA KONSUMENTA W PRAWIE WSPÓLNOTOWYM

Odniesienie się przez projektodawcę do rozwiązań unijnych wywołuje potrzebę – przed przeprowadzeniem analizy poszczególnych zapisów – zarysowania w rozmiarze *ad minimum* regulacji procesowych o charakterze konsumenckim w prawie wspólnotowym. Dla ochrony procesowej konsumenta podstawowe znaczenie ma art. 47 Karty praw podstawowych Unii Europejskiej z 30.03.2010 r.⁴, który gwarantuje prawo dostępu do wymiaru sprawiedliwości oraz do skutecznego środka prawnego przed sądem. Przedmiotem prawa do skutecznego środka prawnego przed sądem w rozumieniu art. 47 akapit 1 KPP są zarówno roszczenia o materialnoprawnym charakterze i rodowodzie, jak i postępowanie sądowe z jego instytucjami procesowymi, w tym legitymacją

¹ Dz.U. z 2023 r. poz. 614, dalej: nowelizacja z 9.03.2023 r.

² Dz.U. z 2021 r. poz. 1805 ze zm., dalej: k.p.c.

³ Druk nr 2650 Sejmu IX Kadencji, s. 40, dalej: uzasadnienie projektu ustawy z 9.03.2023 r.

⁴ Karta praw podstawowych Unii Europejskiej z 30.03.2010 r. (Dz.Urz. UE C nr 83, s. 389), dalej: KPP.

sądową i procesową, właściwością sądu, terminami procesowymi, regułami postępowania dowodowego, uzasadnieniem orzeczenia sądu, środkami odwoławczymi (zaskarżenia), kosztami sądowymi, kontrolą sądową decyzji administracyjnych czy środkami tymczasowymi i zabezpieczającymi⁵. Przepis ten stanowi bazę dla koncepcji konsumenckiego prawa do sądu, a z uwagi na treść art. 38 KPP ochronę konsumenta należy uznać za istotny element ochrony praw człowieka na poziomie Unii Europejskiej⁶. Konsumenckie prawo do sądu nie stanowi odrębnego przedmiotu odrębnej regulacji wspólnotowej, która co do zasady ogranicza się do zagadnień związanych z harmonizacją norm materialnoprawnych. Niemniej zagadnienia procesowe mają wpływ na efektywną i ekwiwalentną ochronę prawną konsumenta⁷. Istotą konsumenckiego prawa do sądu jest uprawnienie do skutecznego dostępu do środków ochrony prawnej. Zakres tego pojęcia odtwarza się z norm prawa wspólnotowego, którego kształt formuje orzecznictwo TSUE⁸ wydane na gruncie dyrektyw regulujących umowy zawierane pomiędzy konsumentami a przedsiębiorcami. Wypada mieć na względzie przede wszystkim dyrektywę Rady 93/13/EWG z 5.04.1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich⁹. Trybunał na kanwie tej dyrektywy sformułował pogląd, że konsument jest słabszą stroną umowy zawieranej z przedsiębiorcą. Wynika to po części z pozycji ekonomicznej konsumenta, ale i z poziomu jego wiedzy oraz zdolności negocjacyjnej. Dysproporcje w tym zakresie mogą natomiast wywoływać niebezpieczeństwo, że w procesie konsument nie powoła się na przysługujące mu środki ochrony materialnoprawnej. Taką nierówność stron powinno zniwelować aktywne działanie sądu, który powinien podjąć *ex officio* czynności procesowe w celu zapewnienia skuteczności systemu ochrony praw konsumenta mimo braku podniesionych przez konsumenta zarzutów¹⁰. Dochowanie zasady ekwiwalentności i efektywności sprowadza się do obowiązku sądów krajowych stosowania prawa unijnego w ramach krajowego prawa procesowego. Sąd jest zobowiązany do stosowania bezwzględnie obowiązującego prawa unijnego z urzędu w każdym przypadku, gdy prawo krajowe pozwala na stosowanie norm z urzędu¹¹. W rezultacie stosowanie *ex officio* prawa wspólnotowego ukierunkowane jest na zapewnienie konsumentowi – jako stronie słabszej – ochrony prawnej w procesie. Powinna

⁵ N. Półtorak, A. Wróbel, *Karta Praw Podstawowych Unii Europejskiej. Komentarz*, red. A. Wróbel, Warszawa 2020, Legalis, komentarz do art. 47, nb 80.

⁶ W. Dybka, *Konsumenckie prawo do sądu*, Warszawa 2018, s. 12.

⁷ M. Pecyna (w:) M. Pecyna, J. Zatorska, *Orzecznictwo Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej w sprawach nieuczciwych praktyk rynkowych i nieuczciwych postanowień umownych*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego” 2014/3, s. 607–609.

⁸ Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej (poprzednio: ETS).

⁹ Dz.U. UE L 1993.95.29 z 21.04.1993 r., dalej: dyrektywa 93/13/EWG.

¹⁰ Zob. wyroki TSUE: z 27.06.2000 r. w sprawach połączonych (C-240/98–C-244/98) *Océano Grupo Editorial i Salvat Editores*, LEX nr 82923 i z 1.06.1999 r. (C-126/97) *Eco Swiss*, EU:C:1999:269.

¹¹ M. Pecyna (w:) *System postępowania cywilnego*, t. 6, *Postępowania odrębne*, red. A. Machnikowska, Warszawa 2022, s. 1032.

ona zostać udzielona na różnych etapach postępowania cywilnego, w szczególności w odniesieniu do etapu wstępnego (badanie właściwości sądu), rozpoznawczego (w obu instancjach) oraz w postępowaniu egzekucyjnym. Wypada jednak zaznaczyć, że według stanowiska TSUE celem konsumenckiego prawa do sądu nie jest uprzywilejowanie konsumenta, lecz zniwelowanie nierówności pomiędzy nim a przedsiębiorcą. Innymi słowy, chodzi o zapewnienie równowagi procesowej pomiędzy uczestnikami postępowania cywilnego, z których ustawodawca unijny za słabszego uważa konsumenta. Jeśli zatem sąd podejmuje z urzędu czynności procesowe niejako w interesie konsumenta, to zasady kontradyktoryjności wymagają poinformowania o tym fakcie strony przeciwnej dla zapewnienia jej możliwości zajęcia w tym zakresie stanowiska¹².

ZAKRES ZASTOSOWANIA PRZEPISÓW ODRĘBNEGO POSTĘPOWANIA

Zakreślenie ram postępowania odrębnego ma istotne znaczenie, gdyż ma ono charakter obligatoryjny, a sąd nie może rozpoznać sprawy z pominięciem jego przepisów. Naruszenie art. 458¹⁴ § 1 k.p.c. poprzez jego niewłaściwe zastosowanie jest uchybieniem procesowym, które w zależności od okoliczności może mieć wpływ na rozstrzygnięcie sprawy i być przedmiotem zarzutu apelacyjnego. Szczególnego znaczenia nabiera przypadek błędnego uznania, że sprawa ma charakter konsumencki, w konsekwencji czego sąd błędnie stosuje art. 458¹⁵ § 1 k.p.c. i oddala jako spóźnione wnioski dowodowe przedsiębiorcy, które przy stosowaniu reguł ogólnych można byłoby uznać za złożone w terminie. Takie uchybienie procesowe w razie jego potwierdzenia przez sąd odwoławczy prowadzić będzie do uzupełnienia materiału dowodowego w postępowaniu apelacyjnym, a w jaskrawych przypadkach do uchylenia zaskarżonego wyroku i przekazania sprawy do ponownego rozpoznania z uwagi na nieprzeprowadzenie w całości postępowania dowodowego (art. 386 § 4 k.p.c.). Artykuł 458¹⁴ § 1 k.p.c., cytowany *in extenso*, podaje, że przepisy niniejszego działu stosuje się w sprawach o roszczenia konsumenta przeciwko przedsiębiorcy oraz o roszczenia przedsiębiorcy przeciwko konsumentowi, o ile konsument ten jest stroną postępowania. Normatywna zawartość tego przepisu wskazuje, że ustawodawca dla zakwalifikowania sprawy jako tzw. sprawy konsumenckiej kładzie nacisk na kryterium podmiotowe. Takie unormowanie dało już asumpt do wypowiedzi doktrynalnych na tle nowelizacji z 9.03.2023 r., że o charakterze postępowania z udziałem konsumenta decyduje wyłącznie czynnik podmiotowy, natomiast bez znaczenia pozostaje przedmiot tego postępowania. Wedle tej koncepcji wystarczające jest, aby jedną ze stron procesu był konsument, a drugą przedsiębiorca, natomiast irrelevantny pozostaje charakter roszczeń objętych sporem i ich źródło¹³. Nieistotna jest przy tym rola procesowa każdego z tych podmiotów, co zostało wysłowione wprost przez ustawodawcę.

¹² Wyrok TSUE z 21.02.2013 r. (C-472/11) *Banif Plus Zrt*, LEX nr 1276264.

¹³ A. Mendrek, *Postępowanie odrębne z udziałem konsumentów – uwagi w świetle projektowanych*

Odnosząc się do tego stanowiska, wypada zauważyć, że *lege non distinguente*, sprawy cywilne z powództwa konsumenta przeciwko przedsiębiorcy, jak i przedsiębiorcy przeciwko konsumentowi mają jednolity status z punktu widzenia stosowania przepisów postępowania odrębnego. Wobec braku ustawowego zawężenia przedmiotowego ram tego postępowania do ściśle określonych stosunków prawnych uprawnione jest założenie, że przedmiotem omawianej regulacji są spory rozpoznawane w procesie na tle stosunków prawnych o charakterze kontraktowym, jak i deliktowym. Jak się jednak wydaje, poprzestanie na konstatacji, że status sprawy determinuje wyłącznie czynnik podmiotowy, bez konotacji do przedmiotu postępowania, nie byłoby w pełni uzasadnione. Skoro decydujące znaczenie dla oceny konsumenckiego charakteru sprawy ma status podmiotów uczestniczących w procesie, to sięgnąć wypada do definicji konsumenta i przedsiębiorcy, zlokalizowanych odpowiednio w art. 22¹ i art. 43¹ k.c.¹⁴ Poprzez pryzmat pojęcia konsumenta i przedsiębiorcy na gruncie prawa prywatnego wypada postrzegać kwalifikację sprawy w ujęciu art. 458¹⁴ § 1 k.p.c. Jedynie w niezbędnym skrócie wypada powiedzieć, że za konsumenta uważa się osobę fizyczną dokonującą z przedsiębiorcą czynności prawnej niezwiązanej bezpośrednio z jej działalnością gospodarczą lub zawodową. Definicja konsumenta w ujęciu tego przepisu opiera się na przesłance podmiotowej, która występuje obok kryterium przedmiotowego w postaci dokonania czynności prawnej z przedsiębiorcą, oraz funkcjonalnej, w postaci niewystępowania związku z czynnością gospodarczą i zawodową. Dopiero spełnienie tych trzech elementów łącznie pozwala na uznanie określonej osoby fizycznej za konsumenta. W rezultacie nie w każdym przypadku osoba fizyczna dokonująca czynności prawnej w obrocie cywilnym ma z góry przypisany przymiot konsumenta. Co warto podkreślić, nabywa go dopiero w przypadku wejścia w relację prawną z przedsiębiorcą¹⁵. Literalna wykładnia art. 22¹ k.c. wskazuje, że dla uznania podmiotu za konsumenta konieczne jest, by dokonał on czynności prawnej z przedsiębiorcą, której elementem koniecznym jest wola wywołania skutku prawnego w postaci powstania, zmiany lub zniesienia stosunku prawnego. Inne działania prawne, które nie zawierają oświadczenia woli, podjęte przez konsumenta w stosunku do przedsiębiorcy, nie stanowią czynności prawnych i nie mogą kształtować relacji konsumenckiej na gruncie tego przepisu¹⁶. Sąd Najwyższy w uzasadnieniu uchwały z 17.11.2011 r.¹⁷

zmian Kodeksu postępowania cywilnego, „Monitor Prawniczy” 2022/8, s. 415; M. Dziurda, *Kodeks postępowania cywilnego. Praktyczny komentarz do nowelizacji z 2023 roku*, Warszawa 2023, s. 375; J. Gołaczyński, *Kodeks postępowania cywilnego. Nowelizacja z 9.3.2023 r. Komentarz. Linia orzecznicza*, Legalis 2023, komentarz do art. 458¹⁶, uw. 2.

¹⁴ Ustawa z 23.04.1964 r. – Kodeks cywilny (Dz.U. z 2023 r. poz. 1610 ze zm.), dalej: k.c.

¹⁵ Zob. uzasadnienie uchwały składu 7 sędziów SN z 29.02.2000 r. (III CZP 26/99), OSNC 2000/9, poz. 152.

¹⁶ J. Sadowski (w.): *Kodeks cywilny. Komentarz. Tom I. Część ogólna*, cz. 1 (art. 1–55(4)), red. J. Gudowski, Warszawa 2021, s. 319.

¹⁷ Uchwała składu 7 sędziów SN z 17.11.2011 r. (III CZP 5/11), OSNC 2012/3, poz. 28.

stwierdził, że nie można uznać za konsumenta osoby poszkodowanej, która dochodzi od ubezpieczyciela odszkodowania z tytułu zawartej przez sprawcę szkody umowy obowiązkowego ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej posiadaczy pojazdów mechanicznych. Poszkodowanego nie łączy bowiem z przedsiębiorcą, jakim jest ubezpieczyciel, umowa, zaś podejmowane przez poszkodowanego działania w stosunku do ubezpieczyciela polegające na zgłoszeniu roszczenia odszkodowawczego i skorzystaniu z *actio directa* nie stanowią czynności prawnych. Pogląd ten spotkał się z krytyką w piśmiennictwie. Zwrócono uwagę, że powiązanie definicji konsumenta z czynnością prawną należy uznać za sprzeczne z prawem unijnym, jako zbyt wąskie i zawężające krąg podmiotów, którym ochrona jest przynależna. Dla utrzymania istoty regulacji konsumenckich przy interpretacji art. 22¹ k.c. należy odwołać się do funkcji i celu tego przepisu, a zatem do ochrony słabszej strony obrotu przed nadużyciami ze strony podmiotu silniejszego. Należy wziąć także pod uwagę zasadę ochrony konsumenta wyrażoną w art. 76 Konstytucji¹⁸. W konsekwencji należy opowiedzieć się za szerokim rozumieniem pojęcia „dokonywanie czynności prawnej”, obejmującym także podejmowane przez konsumenta działania inne niż czynność prawna¹⁹. Kontrahentem konsumenta powinien być przedsiębiorca w rozumieniu art. 43¹ k.c., przy czym bez znaczenia pozostaje, czy czynność prawna dokonana z konsumentem dotyczy jego głównej, czy pobocznej działalności. Z tego względu na potrzeby art. 22¹ k.c. za przedsiębiorców uznaje się między innymi spółdzielnie mieszkaniowe w relacji do osób trzecich, jak i w odniesieniu do stosunków wewnętrznych, wynikających ze stosunku członkostwa w spółdzielni²⁰. Elementem niezmiernie istotnym uznania strony stosunku prawnego za konsumenta jest brak bezpośredniego związku z prowadzoną działalnością gospodarczą. Ma to istotne znaczenie w odniesieniu do czynności prawnych dokonywanych przez przedsiębiorców będących osobami fizycznymi, którzy w określonych sytuacjach będą poczytywani za przedsiębiorców, a w innych za konsumentów²¹. Innymi słowy, jednoosobowy przedsiębiorca będzie uznany za konsumenta, gdy dokonuje czynności prawnej, która nie dotyczy bezpośrednio jego własnej działalności zawodowej lub gospodarczej. Trzeba jednak mieć na uwadze, że w wielu przypadkach rozgraniczenie pomiędzy czynnościami gospodarczymi (zawodowymi) a pozostającymi poza tą sferą może być *in casu* trudne. Opierać się tutaj trzeba na domniemaniach wynikających z wpisów do CEDIG, wystawionych dokumentów księgowych (faktury VAT) czy też zaksięgowanych transakcji handlowych. Jeśli z okoliczności sprawy wynika, że

¹⁸ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2.04.1997 r. (Dz.U. nr 78 poz. 483 ze zm.).

¹⁹ M. Jagielska (w.): *Zobowiązania. Przepisy ogólne i powiązane przepisy Księgi I KC. Komentarz*, red. P. Machnikowski, Warszawa 2022, t. 1, Legalis, komentarz do art. 22¹, nb 50–52.

²⁰ Wyroki SN: z 26.09.2017 r. (IV CSK 122/07), OSNC-ZD 2008/3, poz. 74 i z 13.10.2017 r. (I CSK 665/17), Legalis nr 1715333.

²¹ Zob. wyrok TSUE z 15.01.2015 r. (C-537/13) *Šiba*, EU:C:2015:14, pkt 23–25 i z 10.12.2020 r. (C-774/19) *Personal Exchange*, Legalis nr 2505816.

strona procesu dokonała czynności związanej bezpośrednio z jej działalnością gospodarczą, czemu ta przeczy, to na niej spoczywa obalenie domniemania faktycznego w tym zakresie. Ocena charakteru czynności prawnej wymaga również uwzględnienia czynnika czasowego. O statusie konsumenta powinna decydować chwila dokonania czynności prawnej²², a późniejsze zmiany w tym zakresie nie mają znaczenia dla sprawy. Na tle stanu prawnego obowiązującego do 30.06.2023 r., mimo braku odrębnej regulacji postępowania konsumenckiego, w judykaturze podejmowano próby definiowania spraw o ochronę praw konsumentów na gruncie art. 61 § 1 k.p.c. Przyjmowano, że są to sprawy związane z szerokim zakresem umów, których osoba nabywająca rzecz lub na rzecz której wykonywane są usługi, zaspokajające jej własne potrzeby (konsument), dochodzi roszczenia przeciwko kontrahentowi zajmującemu się profesjonalnie handlem, produkcją i usługami, przy czym roszczenia konsumentów mogą wynikać z różnych tytułów prawnych, w szczególności z tytułu niewykonania lub nienależytego wykonania zobowiązania oraz z tytułu rękojmi za wady rzeczy i gwarancji²³. Definicja ta zachowała pełną aktualność w obecnym stanie prawnym. Wypada tutaj dodać, że o ile od strony konsumenta, dla jego statusu, decydujące znaczenie ma data dokonania czynności prawnej z przedsiębiorcą, to od strony tego drugiego sprawa kształtuje się w nieco odmienny sposób. Analogicznie jak w przypadku konsumenta, decydującym momentem dla określenia podstaw do zastosowania postępowania odrębnego będzie data dokonania z konsumentem czynności prawnej. Późniejsza zmiana w tym zakresie nie wpływa na konsumencki charakter sprawy. Jak stanowi art. 458¹⁴ § 3 k.p.c., przepisy niniejszego działu stosuje się, choćby przedsiębiorca będący stroną postępowania zaprzestał prowadzenia działalności gospodarczej. W tym zakresie ustawodawca powieli analogiczne rozwiązanie, jakie przyjęto na gruncie odrębnego postępowania w sprawach gospodarczych w art. 458² pkt 2 k.p.c.

Zdefiniowanie pojęć konsumenta i przedsiębiorcy nie jest wystarczające dla określenia stosowania art. 458¹⁴ § 1 k.p.c. Rodzi się bowiem pytanie, czy w razie fluktuacji podmiotowych stosunku zobowiązaniowego, który został nawiązany pomiędzy konsumentem a przedsiębiorcą, spór sądowy na jego tle będzie rozpoznawany w omawianym postępowaniu odrębnym również w przypadku braku układu procesowego stron: konsument *contra* przedsiębiorca lub odwrotnie. Dla ułatwienia wystarczy posłużyć się reprezentatywnym przykładem nabycia wierzycielności konsumenckiej przez przedsiębiorcę zawodowo trudniącego się dochodzeniem wierzycielności (np. ze stosunków ubezpieczeniowych). Wyprowadzone wcześniej z materialnoprawnej definicji pojęcie sprawy konsumenckiej w pełni odpowiada regulacji zawartej w art. 458¹⁴ § 1 k.p.c., przy

²² Zob. wyrok TSUE z 25.01.2018 r. (C-498/16) *Schrems*, Legalis nr 1739087, wyrok Sądu Apelacyjnego w Gdańsku z 9.02.2012 r. (V ACa 96/12), Legalis nr 503312; wyrok Sądu Apelacyjnego w Lublinie z 20.11.2013 r. (I ACa 513/13), Legalis nr 749340.

²³ Uzasadnienie uchwały składu 7 sędziów SN z 29.02.2000 r. (III CZP 26/99), OSNC 2000/9, poz. 152 oraz postanowienie SN z 15.03.2000 r. (I CKN 1325/99), OSNC 2000/9, poz. 169.

czym wymaga pewnej erraty. Nie jest warunkiem wystarczającym, lecz jedynie *sine qua non* wywiedzenie określonego roszczenia ze stosunku obligacyjnego, którego stronami byli konsument i przedsiębiorca, jako podstawy rozpoznania sprawy cywilnej według odrębnego postępowania z udziałem konsumentów. Artykuł 458 § 1 *in fine* k.p.c. wyraźnie zastrzega, że warunkiem uznania sprawy za rozpoznawaną w trybie tego postępowania jest konieczność występowania jako strony procesu konsumenta będącego stroną stosunku prawnego, z którego roszczenia stanowią przedmiot postępowania („o ile konsument jest stroną postępowania”)²⁴. Nie stosuje się przepisów tego postępowania do przypadków następstwa prawnego konsumenta, nawet wtedy, gdyby był nim inny konsument. Uregulowanie odrębnego postępowania konsumenckiego ma charakter szczególny w stosunku do zasad ogólnych procesu cywilnego w zakresie nim objętym. Aksjologicznie nieuzasadnione byłoby w takiej sytuacji rozciąganie ram tego postępowania na podmioty będące następcami prawnymi konsumenta. Może również powstać problem na tle zmian podmiotowych dotyczących przedsiębiorcy. Jak się wydaje, odrębne postępowanie ma zastosowanie do przypadku zmian podmiotowych, gdy następcą prawnym dotychczasowego przedsiębiorcy będzie inny przedsiębiorca (np. na skutek połączenia się spółek prawa handlowego). W takiej sytuacji zachowany będzie warunek podmiotowy wynikający z art. 458¹⁴ § 1 k.p.c. Jednocześnie przepis ten nie zawiera ograniczeń zakładających, że po jednej stronie procesu może występować jedynie konsument, a po drugiej – przedsiębiorca, choć taka sytuacja jest modelowa i najczęściej spotykana w praktyce. Brak jest przekonujących argumentów dla koncepcji wyłączającej dopuszczalność stosowania przepisów odrębnego postępowania w sprawach konsumenckich w razie występowania po jednej ze stron również osób, które nie mają przymiotu przedsiębiorcy lub konsumenta²⁵. Wielopodmiotowość stron procesu może mieć miejsce w szczególności w odniesieniu do przypadków współuczestnictwa materialnego, nawet wtedy, gdy po stronie konsumenta występuje inny podmiot niemający tego samego statusu procesowego, np. przedsiębiorca, z którym konsument ponosi solidarną odpowiedzialność za zobowiązania. Podobnie rzecz przedstawia się w odniesieniu do strony procesu, po której występuje przedsiębiorca.

Osobną kwestią pozostaje przedmiot żądania w odrębnym postępowaniu konsumenckim. Na tym tle M. Łochowski sformułował tezę, że art. 458¹⁴ § 1 k.p.c. operuje pojęciem roszczenia w ujęciu procesowym. W konkluzji autor ten stwierdza, że zakresem przedmiotowym postępowania odrębnego będą objęte roszczenia majątkowe i niemajątkowe, których realizacji może się strona powodowa domagać na podstawie powództwa o ustalenie lub ukształtowanie

²⁴ J. Derlatka, *Postępowanie z udziałem konsumentów – zagadnienia wybrane*, „Monitor Prawniczy” 2023/8, s. 549; M. Łochowski (w.): *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 1, Art. 1–458¹⁶, red. T. Szancilo, Warszawa 2023, s. 2002.

²⁵ Por. M. Dziurda, *Kodeks...*, s. 374.

prawa²⁶. Pogląd ten zasługuje na pełną aprobatę. Artykuł 458¹⁴ § 1 k.p.c., zakreślając ramy postępowania konsumenckiego, nie ogranicza się do świadczenia, jako przedmiotu postępowania, tak jak to ma miejsce w postępowaniu uproszczonym (art. 505¹ § 1 k.p.c.), postępowaniu nakazowym lub upominawczym (art. 480¹ § 1 k.p.c.). Pojęcie roszczenia nie jest tożsame z roszczeniem w ujęciu materialnoprawnym, lecz obejmuje swym zakresem każde uprawnienie podlegające ochronie na drodze procesu cywilnego²⁷. Uprawnione będzie wobec tego stwierdzenie, że przedmiotem postępowania konsumenckiego są sprawy o roszczenia materialne i niematerialne, ukierunkowane na zasądzenie świadczenia, ustalenie istnienia lub nieistnienia stosunku prawnego lub prawa, jak również ukształtowanie stosunku prawnego. Reguła ta działa w obie strony, w oderwaniu od okoliczności, czy powodem jest konsument, czy też przedsiębiorca.

Konkludując powyższe wywody należy stwierdzić, że zakres spraw objętych odrębnym postępowaniem z udziałem konsumentów obejmuje sprawy, które mają podstawę w stosunkach obligacyjnych o charakterze kontraktowym, jak i deliktowym, tudzież w bezpodstawnym wzbogaceniu i nienależytym świadczeniu²⁸. Przedmiotem tego postępowania mogą być roszczenia zmierzające do zasądzenia świadczenia, ustalenia prawa lub stosunku prawnego oraz zmierzające do ukształtowania stosunku prawnego. Warunkiem uznania sprawy za podlegającą rozpoznaniu w postępowaniu odrębnym jest, aby stosunek prawny powstał pomiędzy przedsiębiorcą a konsumentem oraz aby konsument będący stroną stosunku prawnego był stroną postępowania cywilnego. Zachowany zostanie natomiast przymiot konsumencki sporu sądowego w razie następstwa prawnego po stronie przedsiębiorcy, o ile będzie nim również przedsiębiorca.

Treść art. 458¹⁴ k.p.c. zastrzega, że to postępowanie ma charakter obligatoryjny, a zatem przewodniczący, a później sąd z urzędu na podstawie art. 201 k.p.c., przeprowadza badanie co do właściwego trybu postępowania, podejmując w tym zakresie odpowiednie decyzje procesowe. Zasadniczą rolą sądu będzie ocena, czy strona procesu ma status konsumenta. W zależności od pozycji procesowej osoby fizycznej, która występuje w sprawie, taka ocena dokonywana jest bądź na etapie po wniesieniu pozwu i usunięciu braków formalnych, bądź po złożeniu przez pozwanego odpowiedzi na pozew. Takie rozwiązanie legislacyjne wpisuje się w nurt rozwiązań prawa wspólnotowego i wykładni TSUE, zgodnie z którymi ustalenie statusu konsumenta w postępowaniu cywilnym jest obowiązkiem sądu²⁹.

²⁶ M. Łochowski (w:) *Kodeks...*, s. 2002; jak się wydaje, odmiennie, choć niejednoznacznie G. Kamiński (w:) *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. E. Marszałkowska-Krześ, I. Gil, Legalis 2023, komentarz do art. 458¹⁴, uw. 8.

²⁷ Postanowienie SN z 26.06.2002 r. (III CZP 42/02), OSP 2003/6, poz. 78.

²⁸ Zob. M. Strus-Wołos, *Postępowanie odrębne z udziałem konsumenta – czy potrzebne jest procesowe wzmocnienie ochrony konsumenta?*, „Polski Proces Cywilny” 2023/2, s. 293.

²⁹ A. Pecyna (w:) *System...*, s. 1039 oraz przywołane tam orzecznictwo TSUE; W. Dybka, *Konsumenten...*, s. 72–75.

ZBIEG POSTĘPOWANIA Z UDZIAŁEM KONSUMENTÓW Z INNYMI POSTĘPOWANIAMI ODRĘBNYMI

Wzorem innych postępowań odrębnych również i w przypadku postępowania z udziałem konsumentów ustawodawca zrezygnował z modelu wyłączności tego postępowania. Wyrazem tego założenia jest zawarta w art. 458¹⁴ § 2 k.p.c. reguła kolizyjna, zgodnie z którą w sprawach rozpoznawanych według przepisów niniejszego działu przepisy o innych postępowaniach odrębnych stosuje się w zakresie, w którym nie są sprzeczne z przepisami niniejszego działu. Takie założenie ustawodawcy prowadzi do zbiegu omawianego postępowania z innymi postępowaniami odrębnymi, w szczególności z postępowaniem gospodarczym, upominawczym, nakazowym i uproszczonym³⁰. Potęguje to problem nakładania się postępowań odrębnych, który wysławia się trudnościami interpretacyjnymi w zakresie stosowania właściwych przepisów, w szczególności z powodu nieprecyzyjnych norm kolizyjnych. Z uwagi na to, że odrębne postępowanie w sprawach konsumenckich reguluje jedynie zagadnienia koncentracji materiału dowodowego, właściwości sądu i kosztów procesu, zbieg postępowań odrębnych, a w konsekwencji problemy kolizyjne, mogą powstać jedynie na tle tych trzech kwestii. W praktyce doniosłość procesowa reguł kolizyjnych będzie dotykała zagadnienia związanego z modelem gromadzenia materiału dowodowego³¹.

Opisując zagadnienia kolizyjne, wypada zacząć od spostrzeżenia, że przedmiotem regulacji odrębnego postępowania w sprawach konsumenckich są roszczenia wynikające z takich stosunków cywilnoprawnych, które mogą zostać zakwalifikowane również jako sprawa gospodarcza w ujęciu art. 458² § 1 pkt 1, 5, 6 i 7 k.p.c.³² Na zasadzie selekcji negatywnej wypada uznać, że w innych sprawach, które nie zostały wymienione w tych przepisach, a w których występuje konsument i jego adwersarz procesowy – przedsiębiorca, sprawa ma charakter sprawy niegospodarczej, rozpoznawanej przez wydział cywilny właściwego rzeczowo i miejscowo sądu powszechnego. Inne postępowania odrębne: uproszczone, nakazowe i upominawcze nie regulują zagadnień, którym poświęcone zostały przepisy postępowania konsumenckiego, wobec czego nie dochodzi pomiędzy nimi do kolizji stosowania przepisów. Dodać wypada, że jeśli przedmiotem postępowania konsumenckiego będą roszczenia inne niż świadczenia, to wyłączone jest rozpoznanie sprawy w postępowaniu uproszczonym, nakazowym lub upominawczym. Możliwy jest również zbieg postępowania konsumenckiego z postępowaniem w sprawach własności intelektualnej

³⁰ M. Strus-Wołos, *Postępowanie...*, s. 292; A. Mendrek, *Postępowanie...*, s. 415; J. Gołaczyński, *Kodeks...*, komentarz do art. 458¹⁶, uw. 2.

³¹ Por. M. Łochowski, (w:) *Kodeks...*, s. 2003, który wyklucza kolizję tego postępowania z innymi odrębnymi postępowaniami, poza prekluzją dowodową, przy czym, jak się wydaje, autor ten upatruje tutaj kolizję w tym zakresie z postępowaniem nakazowym.

³² Ł. Zamojski, *Postępowanie w sprawach gospodarczych oraz postępowanie uproszczone po zmianach KPC z 9.3.2023 r.*, „Monitor Prawniczy” 2023/8, s. 556; M. Dziurda, *Kodeks...*, s. 377.

(art. 479⁸⁹–479¹²⁹ k.p.c.), lecz niepowodujący kolizji w zakresie stosowania norm obu postępowań. Nie pozostają w kolizji natomiast z postępowaniem konsumenckim inne postępowania odrębne: europejskie postępowania w sprawach transgranicznych i postępowania elektroniczne, które uregulowane zostały na zasadach ich wyłączności stosowania.

Skupić się w takiej sytuacji wypada na zbiegu stosowania przepisów odrębnie postępowania w sprawach konsumenckich i postępowania gospodarczego. Może to nastąpić w odniesieniu do reguł gromadzenia materiału dowodowego i kosztów procesu, gdyż tylko te dwa zagadnienia są odrębnie normowane w obu postępowaniach. Do takich spraw, w których może nastąpić konflikt stosowania właściwych norm, zaliczyć trzeba przypadki wcześniej powołane w art. 458² § 1 pkt 5, 6 i 7 k.p.c. Na wstępie wypada jednak zasygnalizować przyczyny, z powodu których występuje kolizja norm obu odrębnych postępowań. W odniesieniu do dwóch pierwszych z nich ustawodawca uznał, że jako sprawy gospodarcze powinno się potraktować umowy o roboty oraz ściśle związane z procesem budowlanym umowy służące wykonywaniu robót budowlanych oraz umowy leasingu w oderwaniu od statusu stron takich umów. Innymi słowy, nawet w przypadku, gdy stroną jednej z tych umów był konsument, nie zmieniało to kwalifikacji sprawy jako gospodarczej, która podlegała rozpoznaniu wedle odrębnego postępowania w sprawach gospodarczych. Według założeń legislacyjnych sprawy te powinny być z uwagi na specyfikę tych umów rozpoznawać wydziały gospodarcze, które w przeciwieństwie do wydziałów cywilnych mają większe doświadczenie w stosowaniu umów mających *stricte* charakter gospodarczy. Podobne założenie było przyczyną wprowadzenia do art. 458² § 1 pkt 7 k.p.c. zastrzeżenia, że sądy gospodarcze rozpoznają również spory przeciwko osobom odpowiadającym za dług przedsiębiorcy, także posiłkowo lub solidarnie, z mocy prawa lub czynności prawnej³³. Jednocześnie ustawodawca w stanie prawnym obowiązujących do 30.06.2023 r. zawarł w art. 458⁶ § 1 k.p.c. instrument ochronny przed skutkami nadmiernej restrykcyjności postępowania gospodarczego poprzez umożliwienie konsumentowi żądania rozpoznania sprawy z pominięciem przepisów odrębnego postępowania gospodarczego. Skuteczne złożenie wniosku przez konsumenta obligowało sąd do rozpoznania sprawy z pominięciem tych przepisów, przy jednoczesnym zachowaniu kognicji sądu gospodarczego.

Sprawy określone w art. 458² § 1 pkt 5 i 6 k.p.c. na gruncie aktualnego stanu prawnego można poczytywać za sprawy konsumenckie w ujęciu art. 458¹⁴ § 2 k.p.c. przy założeniu, że dotyczą one stosunków prawnych pomiędzy przedsiębiorcą a konsumentem. W odniesieniu do przypadków określonych w art. 458² § 1 pkt 7 k.p.c. sprawa jest bardziej skomplikowana, gdyż odpowiedzialność za zobowiązania przedsiębiorcy może mieć różnoraki charakter i podstawę prawną. Odpowiedzialność osoby fizycznej za zobowiązania przedsiębiorcy

³³ D. Chrapoński, *Odrębne postępowanie w sprawach gospodarczych*, „Palestra” 2019/12, s. 115.

może wynikać z czynności prawnej lub ustawy i może ona powstać na gruncie różnorodnych okoliczności faktycznych. Każdorazowo sąd będzie oceniał *in casu*, czy określone zobowiązanie jest bezpośrednio związane z jej działalnością zawodową lub gospodarczą. Uznanie, że określona osoba fizyczna ponosi odpowiedzialność za zobowiązania innego przedsiębiorcy w związku z prowadzoną działalnością zawodową lub gospodarczą, uniemożliwia jej traktowanie jako konsumenta w ujęciu art. 22¹ k.c., a w konsekwencji wyłącza stosowanie do niej odrębnego postępowania konsumenckiego. Finalnie zatem taka sprawa zostanie rozpoznana według reguł odrębnego postępowania w sprawach gospodarczych. Kazuistyczne wyliczenie przypadków na gruncie art. 458² § 1 pkt 7 k.p.c., które można zakwalifikować jako zobowiązanie konsumenckie osoby fizycznej i takie, które związane są z jego działalnością zawodową lub gospodarczą, nie jest możliwe. Niemniej jednak na tym tle pojawiły się już orzeczenia, a poglądy wyrażone w nich mogą zawierać wskazówki interpretacyjne dla analizy innych przypadków. Wart odnotowania jest często występujący przypadek poręczenia. Na kanwie tego przypadku uznano, że nie można uzależniać traktowania poręczyciela jako konsumenta od tego, by związku z działalnością profesjonalną nie wykazywała ani sama czynność poręczenia, ani czynność, z której wynikał zabezpieczony dług główny. Bardziej uzasadnione jest ograniczenie związku do samego poręczenia, które zachowuje pewną samodzielność w stosunku do głównej umowy. Brak jest dostatecznych podstaw do tego, by przy dokonywaniu oceny związku poręczenia w kontekście art. 22¹ k.c. uzależniać ją od charakteru umowy głównej. Związek między czynnością a działalnością gospodarczą lub zawodową musi być bezpośredni, co oznacza, że istnienie związku jedynie pośredniego nie wyłącza uznania osoby dokonującej czynności za konsumenta. Jeśli dana osoba fizyczna w ogóle nie prowadzi działalności gospodarczej lub zawodowej (jest pracownikiem, emerytem, rencistą), to w umowie zawartej z przedsiębiorcą zawsze będzie traktowana jako konsument³⁴. Na tle odpowiedzialności małżonków za zobowiązania Sąd Najwyższy w innym orzeczeniu uznał, że małżonek pozostający w ustroju wspólności ustawowej, dokonując z przedsiębiorcą wspólnie z drugim małżonkiem, prowadzącym działalność gospodarczą, czynności prawnej związanej bezpośrednio z tą działalnością, nie jest konsumentem w rozumieniu art. 22¹ k.c., a zapadły w procesie wyrok na tle tego stosunku prawnego dotyczyć będzie niepodzielnie obojga małżonków³⁵. Inna grupa, w obrębie której może dochodzić do kolizji pomiędzy oboma odrębnymi postępowaniami, to przypadki odpowiedzialności wspólników spółek osobowych za zobowiązania spółki w oparciu o art. 22 § 2 k.s.h.³⁶ W ocenie autora wspólnik takiej spółki, także gdy nie posiada statusu przedsiębiorcy, nie może korzystać z ochrony konsumenckiej, gdyż jego odpowiedzialność wynika

³⁴ Wyrok SN z 10.05.2017 r. (I CSK 477/16), Legalis nr 1632801.

³⁵ Wyrok SN z 18.05.2022 r. (II CSKP 362/22), Legalis nr 2700382 z częściowo krytyczną glosą T. Czecha, „Glosa” 2023/1.

³⁶ Ustawa z 15.09.2000 r. – Kodeks spółek handlowych (Dz.U. z 2022 r. poz. 1467 ze zm.).

ze stosunku spółki, a jego uczestnictwo w niej ma charakter odpłatny i zarobkowy³⁷. Z podobnych zresztą przyczyn za konsumentów nie mogą zostać uznane osoby fizyczne, w stosunku do których skierowano roszczenia, o których mowa w art. 21^{12–21}¹⁴, art. 291–300 i art. 479–490 k.s.h. Sprawy w odniesieniu do wskazanych w tych przepisach roszczeń rozpoznawane są w trybie odrębnego postępowania w sprawach gospodarczych (art. 458² pkt 3 k.p.c.), lecz z uwagi na ich specyfikę nie mogą być uznane za sprawy konsumenckie w ujęciu art. 458¹⁴ § 1 k.p.c.

W nowelizacji z 9.03.2023 r. ustawodawca dostrzegł problem związany ze zbiegiem odrębnych postępowań: gospodarczego i konsumenckiego w odniesieniu do konsumenta. Dlatego znowelizowany został art. 458¹ § 1 k.p.c. poprzez dodanie w nim zdania drugiego, zgodnie z którym w sprawach, o których mowa w art. 458² § 1 pkt 5 i 6 k.p.c., nie stosuje się odrębnego postępowania w sprawach gospodarczych, jeżeli jedną ze stron jest konsument, z tym że sprawy te podlegają rozpoznaniu przez sąd gospodarczy. Przyjęte rozwiązanie prowadzi do zachowania właściwości funkcjonalnej sądu gospodarczego, który *ex lege* rozpoznaje sprawę według odrębnego postępowania z udziałem konsumentów. To ze wszech miar słuszne rozwiązanie nie zostało jednak rozszerzone o przypadki odpowiedzialności konsumentów na podstawie art. 458² § 1 pkt 7 k.p.c., które wynikają z takich stosunków obligacyjnych, które mogą zostać zdefiniowane jako sprawa konsumencka na gruncie art. 458¹⁴ § 1 k.p.c. Kolidzja między oboma postępowaniami nie można rozwiązać w oparciu o normy kolizyjne zawarte w postępowaniu gospodarczym i konsumenckim (odpowiednio w art. 458¹ § 2 zd. 1 k.p.c. i art. 458¹⁴ § 2 k.p.c.). Są one ze sobą sprzeczne, gdyż każdy z tych przepisów nakazuje stosować przepisy innych postępowań odrębnych w zakresie, w którym nie są one sprzeczne z przepisami działu, z którego wynika dana norma kolizyjna. Podzielić należy w takiej sytuacji pogląd M. Dziurdy, że sprzeczność obu regulacji powinno się rozstrzygnąć na korzyść rozpoznania takiej sprawy według odrębnego postępowania z udziałem konsumentów. Przyjąć w tym względzie należało zasadę, że przepisy te są późniejsze i derogują przepisy wcześniejsze, a nadto są bardziej szczegółowe³⁸. W odniesieniu do procesu, w którym występuje po każdej ze stron jeden podmiot, można uznać, że opisana tutaj metoda rozwiązania konfliktu, które przepisy stosować, w pełni zdaje egzamin. Nie jest jednak ona miarodajna do rozwikłania problemów na tle przypadków współuczestnictwa procesowego. Chodzić może tutaj o przypadek, gdy po jednej ze stron występują dwa podmioty, a w stosunku do jednego zastosowanie miałyby przepisy postępowania gospodarczego, natomiast wobec drugiego – postępowania konsumenckiego. Najlepiej to zobrazować przykładem wniesienia przez przedsiębiorcę powództwa przeciwko innemu

³⁷ Por. odmiennie K. Rydz, *Pozycja prawna wspólnika lub akcjonariusza spółki handlowej a status konsumenta. Analiza z uwzględnieniem koncepcji prezentowanych na tle prawa niemieckiego i austriackiego*, „Transformacje Prawa Handlowego” 2023/1, s. 123–124.

³⁸ M. Dziurda, *Kodeks...*, s. 376–377.

przedsiębiorcy i jego poręczycielowi o zasądzenie świadczenia pieniężnego. W tym przykładzie, gdyby pozwać każdego z nich z osobna, stosowałoby się inne postępowania odrębne: wobec przedsiębiorcy – postępowanie gospodarcze, a wobec poręczyciela – konsumenckie. Powstaje więc pytanie, jakie stosować przepisy do ram podmiotowych takiego procesu. Takiej sytuacji ustawodawca – jak się wydaje – nie przewidział i tym samym nie zaproponował rozwiązań normatywnych. Z uwagi na praktyczny wymiar wystąpienia takiego przypadku konieczne staje się dokonanie próby analizy tej sytuacji i możliwych rozwiązań. Pierwsze rozwiązanie polegałoby na rozpoznaniu sprawy według zasad ogólnych z wyłączeniem stosowania obu odrębnych postępowań. Drugie rozwiązanie wchodzące w grę polegałoby na rozszczeniu postępowania na dwa odrębne – wobec konsumenta i wobec przedsiębiorcy³⁹. Z kolei trzecie rozwiązanie sprowadzałoby się do zastosowania w tym samym postępowaniu dwóch odmiennych trybów: postępowania gospodarczego do przedsiębiorcy i konsumenckiego do poręczyciela. Z góry wypada zaznaczyć, że zdaniem autora żadne z tych rozwiązań nie jest optymalne. Najbardziej przejrzysta jest pierwsza koncepcja, która bazuje na założeniu, że aby stosować określone postępowanie odrębne, powinny być spełnione kumulatywnie przesłanki podmiotowe i przedmiotowe. W razie braku tożsamości podmiotowej, o jakiej mowa w art. 458¹⁴ § 1 k.p.c., postępowanie powinno toczyć się według zasad ogólnych. Takie rozwiązanie oparte byłoby na założeniu, że postępowanie odrębne stosuje się jedynie, gdy w stosunku do wszystkich jego uczestników z osobna takie postępowanie mogłoby zostać wdrożone. W razie zatem współuczestnictwa materialnego sprawa podlegałaby rozpoznaniu w procesie toczącym się na zasadach ogólnych⁴⁰. Urzeczywistnienie tej koncepcji w praktyce jest w pełni pożądane, gdyż zapewniłoby sprawny przebieg postępowania, bez konieczności jego podmiotowego podziału i prowadzenia odrębnych procesów wobec każdego z pozwanych. Z drugiej jednak strony nie można zapominać, że dopuszczalność pominięcia przepisów odrębnego postępowania konsumenckiego podważałaby sens wprowadzenia w życie tej regulacji. Druga koncepcja jest poprawna w ujęciu proceduralnym i znajdowałaby oparcie w art. 218 k.p.c., tyle że prowadzi do mnożenia bytów procesowych jednej sprawy cywilnej. W każdej ze spraw częstokroć pojawiłaby się potrzeba dublowania tych samych dowodów. Tej kwestii nie rozwiązałoby połączenie spraw celem wspólnego rozpoznania w razie wspólności stanów faktycznych i dowodów (art. 219 k.p.c.). Taki zabieg podważałby uprzednie zastosowanie przez sąd art. 218 k.p.c. Trudno akceptowalne jest natomiast trzecie rozwiązanie z uwagi na jego brak przejrzystości. W tym samym procesie w stosunku do pozwanego przedsiębiorcy

³⁹ M. Dziurda, *Kodeks...*, s. 375; Ł. Zamojski, *Postępowanie...*, s. 556.

⁴⁰ Tak na tle art. 479¹ k.p.c. w stanie prawnym do 2.05.2012 r. M. Manowska, *Postępowanie sądowe w sprawach gospodarczych*, Warszawa 2008, s. 53 oraz T. Wiśniewski (w:) *System Prawa Handlowego*, t. 7, *Postępowanie sądowe w sprawach cywilnych z udziałem przedsiębiorców*, red. T. Wiśniewski, Warszawa 2013, s. 17.

stosowano by model prekluzji gospodarczej, a konsument byłby uprawniony do powoływania faktów i dowodów do zamknięcia rozprawy, które w wielu przypadkach mogą okazać się wspólne dla dłużników solidarnych. W konsekwencji mogłoby dojść do różnych rozstrzygnięć w procesie w stosunku do pozwanych na kanwie takich samych okoliczności faktycznych. Z uwagi na zaprezentowane powyżej trzy koncepcje zdaniem autora istnieją uzasadnione przesłanki za zastosowaniem pierwszej z nich, która uwzględniałaby zasadę, że szczególny tryb postępowania procesowego, jako odstępstwo od ogólnych zasad procesowych, może być zastosowany jedynie, gdy zostały spełnione wszystkie przesłanki podmiotowe, jak i przedmiotowe. Zaznaczenia jednak wymaga, że zaprezentowane stanowisko zachowuje jedynie aktualność w odniesieniu do współuczestników materialnych sporu. W przypadku współuczestnictwa formalnego konieczne jest wydanie zarządzenia o wyłączeniu do odrębnego rozpoznania sprawy w odniesieniu do każdego z pozwanych oraz ich rozpoznanie według właściwych przepisów.

WŁAŚCIWOŚĆ SĄDU

Postępowanie odrębne daje konsumentowi przywilej wniesienia powództwa według miejsca zamieszkania, z wyłączeniem spraw, w których właściwość sądu ma charakter wyłączny (art. 458¹⁴ § 4 k.p.c.). Dostęp do sądu to także ułatwienia związane z wniesieniem powództwa oraz kosztami związanymi z postępowaniem cywilnym. Z pewnością mniej kosztowne i mniej zajmujące czasowo jest prowadzenie sporu przed sądem zlokalizowanym w bliskiej odległości od miejsca zamieszkania niż przed sądem odległe położonym. Reguła wynikająca z cytowanego przepisu znajduje zastosowanie *lege non distingente* także wtedy, gdy konsument jest reprezentowany przez zawodowego pełnomocnika. Niezależnie od tego konsument może skorzystać z właściwości przemiennej na zasadach ogólnych (art. 31–37² k.p.c.) lub umowy prologacyjnej (art. 46 k.p.c.). Wprowadzoną zmianę wypada ocenić pozytywnie. W stanie prawnym obowiązującym do 30.06.2023 r. konsument nie mógł wnieść pozwu według swojego miejsca zamieszkania, chyba że na podstawie art. 34 k.p.c. w zw. z art. 454 k.c. miejscem spełnienia świadczenia było miejsce jego zamieszkania. Ochrona konsumenta w poprzednim stanie prawnym miała niejako charakter pasywny i sprowadzała się do wyłączenia możliwości pozwania konsumenta według przepisów o właściwości przemiennej⁴¹. Wyrazem tej ochrony jest wyłączenie zawarte w art. 31 § 2 k.p.c. Równocześnie zastrzec trzeba, że nowelizacja nie wyłączyła dopuszczalności zawierania przez konsumenta umów prorogacyjnych na zasadach wynikających z art. 46 § 1 k.p.c. Skuteczne zawarcie *prorogatio fori* wyłącza stosowanie art. 458¹⁴ § 4 k.p.c., jeśli przeciwnik procesowy konsumenta pozwie go przed sąd umownie określony albo będąc pozwany przed wdaniem się w spór, powoła się na właściwość umowną (art. 200

⁴¹ T. Zembrzuski, *Właściwość sądu w sprawach cywilnych z udziałem konsumenta*, „Przegląd Sądowy” 2021/2, s. 13.

§ 1² k.p.c.). Klauzula prorogacyjna może jednak zostać uznana za abuzywną. Sąd władny jest dokonać z urzędu oceny konsumenckiego charakteru sprawy oraz ocenić, czy klauzula prorogacyjna ma charakter niedozwolony w ujęciu art. 385¹ § 1 k.c., biorąc pod uwagę okoliczności wskazane w art. 385² k.c. i przy uwzględnieniu domniemania wynikającego z art. 385³ pkt 23 k.c. W razie stwierdzenia braku właściwości na podstawie niewiążącego charakteru wobec konsumenta sąd rozpoznawczy powinien przekazać sprawę sądowi właściwości ogólnej⁴².

ZASADY GROMADZENIA MATERIAŁU DOWODOWEGO

Artykuł 458¹⁵ k.p.c. wprowadził mieszany model gromadzenia materiału dowodowego w zależności od statusu strony. W odniesieniu do konsumenta stosuje się reguły ogólne – zasada dyskrecjonalnej władzy sędziego. Krańcowym terminem podniesienia twierdzeń i dowodów jest zatwierdzenie projektu planu rozprawy albo sporządzenie planu rozprawy w razie wyznaczenia posiedzenia przygotowawczego (art. 205¹² § 1 k.p.c.), albo moment zamknięcia rozprawy – gdy nie zarządono przeprowadzenia posiedzenia przygotowawczego (art. 205¹² § 2 k.p.c.). Ta ogólna zasada może być modyfikowana stosownym zarządzeniem przewodniczącego na podstawie art. 205³ § 2 k.p.c. Z punktu widzenia zastosowania tego systemu pozostaje bez znaczenia, czy konsument jest reprezentowany w procesie przez zawodowego pełnomocnika. Inaczej ciężary procesowe nałożył ustawodawca na przedsiębiorcę, gdyż w tym wypadku obowiązuje system prekluzji twierdzeń i dowodów, który był charakterystyczny do wejścia w życie nowelizacji z 9.03.2023 r. wyłącznie dla postępowania gospodarczego. Również i w tym przypadku pozostaje irrelevantna okoliczność reprezentowania przedsiębiorcy przez profesjonalnego pełnomocnika, choć w zależności, czy występuje on w procesie, w odmienny sposób określa się początek biegu terminu na zgłoszenie wniosków dowodowych i twierdzeń. Już pobieżna lektura art. 458¹⁴ k.p.c. wskazuje na asymetrię ciężarów procesowych w zakresie dowodzenia faktów, z których strony wywodzą korzystne dla siebie skutki procesowe. Jak wyjaśniono w motywach legislacyjnych, nałożenie na przedsiębiorcę takich restrykcyjnych ciężarów procesowych ma wzmocnić pozycję konsumenta jako strony postępowania poprzez zapewnienie mu szybszego rozpoznania sprawy⁴³. Trzeba zatem przybliżyć reguły koncentracji materiału procesowego w tym postępowaniu, co pozwoli na postawienie diagnozy, czy ustanowione przez ustawodawcę rozwiązanie jest trafne. Wypada te reguły nakreślić przede wszystkim od strony przedsiębiorcy, gdyż jak powyżej powiedziano, do konsumenta stosuje się ogólne zasady procesowe.

Sposób wprowadzania przez przedsiębiorcę twierdzeń i dowodów do materiału procesowego jest zależny od jego usytuowania w sporze (powód,

⁴² M. Pecyna (w:) *System...*, s. 1043–1044 i W. Dybka, *Konsumentenckie...*, s. 75–76 wraz z przywołanym w tych publikacjach orzecnictwem.

⁴³ *Uzasadnienie...*, s. 41.

pozwanym), trybu rozpoznania sprawy (postępowanie na zasadach ogólnych, postępowanie nakazowe, postępowanie upominawcze), a nadto czy jest on reprezentowany przez profesjonalnego pełnomocnika, a jest on określony katalogiem określonym art. 458¹⁵ § 2 k.p.c. Sprawa przedstawia się najmniej skomplikowanie, gdy przedsiębiorca jest powodem reprezentowanym przez profesjonalnego pełnomocnika, albowiem art. 458¹⁵ § 1 k.p.c. nakłada na niego obowiązek powołania wszystkich twierdzeń i dowodów już w pozwie. Gdy przedsiębiorca nie jest reprezentowany przez takiego pełnomocnika niezwłocznie po wniesieniu pozwu, przewodniczący wzywa powoda, aby w terminie wyznaczonym, nie krótszym niż dwa tygodnie, wskazał wszystkie twierdzenia i dowody pod rygorem ich pominięcia. Zarządzenie, o którym tutaj mowa, przewodniczący wydaje niezwłocznie po usunięciu braków formalnych i fiskalnych pozwu. Wcześniej nie można bowiem nadać sprawie biegu⁴⁴. Zarysowany tutaj przebieg zdarzeń jest taki sam, bez względu na to, czy sąd rozpoznaje sprawę konsumencką w postępowaniu zwykłym, postępowaniu upominawczym, czy nakazowym. W odniesieniu do kwestii związanych z wydaniem nakazu zapłaty nie można pomijać faktu, że ustawodawca nie przeniósł do odrębnego postępowania z udziałem konsumentów regulacji zawartej w art. 458⁴ § 2 zd. 2 k.p.c.

Inny przebieg ma gromadzenie materiału procesowego, gdy przedsiębiorca jest pozwanym, a konsument – powodem. Wniesienie pozwu i jego uzupełnienie o dowody i twierdzenia (art. 458¹⁵ § 3 k.p.c.) wywołuje konieczność doręczenia jego odpisu pozwanemu, potencjalnie wraz z nakazem zapłaty, o ile taki zostanie wydany w postępowaniu upominawczym albo nakazowym. W każdym też z tych przypadków należy doręczyć pozwanemu pouczenia, o których mowa w art. 458¹⁵ § 3 k.p.c. W doktrynie rozważa się, czy termin do złożenia twierdzeń i dowodów, które należy zawrzeć w odpowiedzi na pozew (art. 458¹⁵ § 1 k.p.c.), pokrywa się z terminem, o którym mowa w art. 458¹⁵ § 3 k.p.c., czy też termin z tego drugiego przepisu ma charakter dodatkowy⁴⁵. W ocenie autora nie można rozszczepiać terminu na wniesienie odpowiedzi na pozew z terminem do powołania twierdzeń i dowodów. Termin do wniesienia odpowiedzi na pozew powinien być tożsamy z terminem na przedstawienie twierdzeń i dowodów, gdyż zarówno art. 205¹ § 1, jak i art. 458¹⁵ § 1 k.p.c. operują terminem sądowym, wynoszącym w obu przypadkach co najmniej dwa tygodnie. Innymi słowy, przewodniczący, zarządzając doręczenie pozwu, wzywa pozwanego do wniesienia odpowiedzi na pozew, wyznaczając mu odpowiednio oznaczony termin do dokonania tej czynności, nie krótszy niż dwa tygodnie, zobowiązując go jednocześnie do przedstawienia w tym terminie wszystkich twierdzeń i dowodów na ich poparcie, pod rygorem ich pominięcia. Można jednak rozłączyć terminy na dokonanie tych czynności, lecz wyłącznie poprzez wyznaczenie pozwanemu dłuższego terminu na przedstawienie twierdzeń i dowodów niż termin do wniesienia odpowiedzi na pozew. Odwrotny zabieg jest niedopusz-

⁴⁴ Podobnie M. Łochowski, (w:) *Kodeks...*, s. 2005.

⁴⁵ M. Dziurda, *Kodeks...*, s. 367 i 381.

czalny, gdyż pierwszym pismem inicjującym udział pozwanego w procesie jest odpowiedź na pozew. Podobnie zarządzenie przewodniczącego zostanie doręczone pozwanemu w razie wydania nakazu zapłaty. Wraz z pozwem i nakazem pozwany powinien otrzymać zarządzenie wzywające go do podania twierdzeń i dowodów. Również i w tym przypadku termin na ich zgłoszenie powinien się pokrywać z terminem na wniesienie środka odwoławczego. Gdy pozwany przedsiębiorca jest reprezentowany przez zawodowego pełnomocnika, treść art. 458¹⁵ § 1 k.p.c. jest klarowna co do wymogów odpowiedzi na pozew. Rzecz w tym, że na ogół w procesach o zasądzenie świadczenia pieniężnego sąd wydaje nakaz zapłaty we właściwym postępowaniu. Powstaje wobec tego kwestia, czy w odniesieniu do zawodowego pełnomocnika aktualizuje się obowiązek podania w sprzeciwie (zarzutach) wszystkich twierdzeń i dowodów, jak to ma miejsce w przypadku odpowiedzi na pozew. Innymi słowy, czy sprzeciw (nakaz zapłaty) w ujęciu zawartości materiału faktycznego i dowodowego powinien zostać potraktowany jako odpowiedź na pozew. Jak już zauważono w doktrynie, na tle art. 458⁵ § 1 k.p.c.⁴⁶ (w stanie prawnym do 30.06.2023 r.), brak jest wyraźnego zastrzeżenia ustawodawcy, że do sprzeciwu (zarzutów) od nakazu zapłaty stosuje się odpowiednio wymogi prekluzyjne dotyczące odpowiedzi na pozew. Taka regulacja znajdowała się w uchylonym art. 479^{14a} k.p.c. – na gruncie odrębnego postępowania gospodarczego w zakresie obowiązującym do 2.05.2012 r.⁴⁷ Wypada rozpocząć analizę tego zagadnienia od przypomnienia, że na gruncie poprzedniego postępowania gospodarczego – zanim wprowadzono w życie wspomniany art. 479^{14a} k.p.c. – przyjmowano w orzecznictwie, że regulacja odpowiedzi na pozew co do konieczności wskazania w niej faktów i dowodów ma charakter szczególny i wymogów w tym zakresie nie można rozciągać na drodze wykładni rozszerzającej na przypadki wyraźnie niewymienione w przepisach. Nałożenie na pozwanego obowiązku zawarcia w sprzeciwie lub zarzutach od nakazu zapłaty wszystkich twierdzeń i dowodów wymagałoby wyraźnej regulacji, że do tych pism procesowych stosuje się wymogi odpowiedzi na pozew⁴⁸. Stanowisko judykatury i doktryny niejako sprokurowały zmiany legislacyjne, które wprowadziły do porządku prawnego art. 479^{14a} k.p.c., zrównując wymogi prekluzyjne sprzeciwu i zarzutów od nakazu zapłaty z odpowiedzią na pozew. A zatem wypada ponowić pytanie, czy w sprzeciwie (zarzutach) od nakazu zapłaty pozwany przedsiębiorca reprezen-

⁴⁶ T. Szanciło (w:) *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 1, Art. 1–458¹⁶, red. T. Szanciło, Warszawa 2023, s. 1976; A. Olaś, *Koncentracja materiału procesowego w postępowaniu nakazowym i upominawczym po zmianach wprowadzonych na mocy nowelizacji KPC z 7.7.2019 r.*, „Monitor Prawniczy” 2021/4, s. 185; D. Chrapoński, *Odrębne...*, s. 122.

⁴⁷ Przepisy art. 479¹–479²² k.p.c. regulujące odrębne postępowanie w sprawach gospodarczych zostały uchylone z dniem 3.05.2012 r. na mocy art. 1 pkt 6 ustawy z 16.09.2011 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2011 r. nr 233 poz. 1381).

⁴⁸ Wyroki SN: z 3.12.2003 r. (I CK 363/02), OSP 2004/11, poz. 142 i z 25.02.2005 r. (III CK 434/04), OSNC 2006/2, poz. 32.

towany przez adwokata powinien podać wszystkie twierdzenia i dowody pod rygorem ich pominięcia⁴⁹. Jak się wydaje, w obecnym stanie prawnym poglądy, uprzednio wyrażane na gruncie nieobowiązującego już art. 479^{14a} k.p.c., stały się nieaktualne. Pozwany ma obowiązek podania w sprzeciwie (zarzutach) od nakazu zapłaty wszystkich twierdzeń i dowodów, albowiem wraz z pozwem otrzymał pouczenie o obowiązku wynikającym z art. 458¹⁵ § 1–3 k.p.c. i został zobowiązany do ich przedstawienia w stosownym terminie.

Poza nawias wypada wyciągnąć sytuację związaną z wydaniem wyroku zaocznego zasądzającego od pozwanego świadczenie pieniężne. Doręczając pozwanemu tenże wyrok, sąd nie poucza już pozwanego o obowiązku przedstawienia w sprzeciwie wszystkich twierdzeń i dowodów, gdyż o tym został już pozwany pouczony przy doręczeniu pozwu. Dlatego też w tym przypadku nie ma zastosowania art. 458¹⁵ § 2 k.p.c.

Zbędne jest natomiast szczegółowe omawianie reguł prekluzyjnych odnoszących się do przedsiębiorcy. W zakresie ciężarów dowodowych posiada on analogiczne obowiązki jak przedsiębiorca w postępowaniu odrębnym w sprawach gospodarczych. W pełni reprezentatywne będą wypowiedzi doktryny poczynione na gruncie art. 458⁵ k.p.c.⁵⁰, jak i orzecznictwo, które kształtowało zasady prekluzyjne w postępowaniu gospodarczym w rozumieniu uchylonych art. 479¹–479²² k.p.c.⁵¹ Ważne jest jednak zaakcentowanie, że regulacja zasad wprowadzenia przez przedsiębiorcę do postępowania konsumenckiego faktów i dowodów, tak jak w przypadku odrębnego postępowania gospodarczego, ma charakter autonomiczny wobec zasad ogólnych, w szczególności w odniesieniu do art. 205¹² k.p.c.⁵² W tym kontekście poczynić wypada jednakże jedną korektę. Ustawodawca do postępowania konsumenckiego nie wprowadził odpowiednika art. 458⁵ § 2 k.p.c. W razie wystąpienia potrzeby wymiany pomiędzy stronami pism procesowych przewodniczący może wydać zarządzenie zobowiązujące strony, w tym konsumenta, do wymiany pism procesowych, zastrzegając stosowane sankcje, w szczególności pod rygorem utraty ich powoływania w toku postępowania. Podstawą takiego zarządzenia będzie wymieniony już wcześniej art. 205³ § 2 k.p.c.

Podsumowując omówione zagadnienie, wypada uznać, że cel, któremu przyświecało wprowadzenie do porządku prawnego reguł koncentracji materiału dowodowego, nie spowoduje polepszenia sytuacji procesowej konsumenta. System prekluzji jest bowiem jednostronny, a podmiotem tamującym spraw-

⁴⁹ Zob. J. Gołaczyński, *Kodeks...*, komentarz do art. 458¹⁶, uw. 2, którego zdaniem stosowanie art. 458¹⁵ k.p.c. jest wyłączone.

⁵⁰ W szczególności: A. Laskowska-Hulisz, B. Mielczarek, *Koncentracja materiału procesowego w postępowaniu w sprawach gospodarczych*, „Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego” 2022/2, s. 39–49.

⁵¹ Dla przykładu wyroki SN: z 15.11.2006 r. (V CSK 243/06), Legalis nr 177300; z 12.05.2006 r. (V CSK 55/06), Legalis nr 124574 oraz uchwała SN z 17.02.2004 r. (III CZP 115/03), OSNC 2005/5, poz. 77.

⁵² Zob. wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie z 24.05.2020 r. (I AGa 360/20), Legalis nr 2712795.

ność postępowania może być sam konsument, który co do zasady ma nieograniczone czasowo horyzonty przedstawiania twierdzeń i dowodów.

KOSZTY PROCESU

Artykuł 458¹⁶ k.p.c. zawiera odmienne od reguł ogólnych zasady kształtowania kosztów procesu w postępowaniu konsumenckim. Zgodnie z nim, jeżeli strona będąca przedsiębiorcą przed wytoczeniem powództwa zaniechała próby dobrowolnego rozwiązania sporu, uchyliła się od udziału w niej lub uczestniczyła w niej w złej wierze i przez to przyczyniła się do zbędnego wytoczenia powództwa lub wadliwego określenia przedmiotu sprawy, niezależnie od wyniku sprawy sąd może obciążyć tę stronę kosztami procesu w całości lub części, a w uzasadnionych przypadkach nawet podwyższyć je, jednak nie więcej niż dwukrotnie. W ocenie projektodawcy przepis ten ma na celu bardziej stanowcze skłonienie przedsiębiorców do udziału w próbie dobrowolnego rozwiązania sporu z konsumentem jeszcze przed wytaczaniem powództwa. W uzasadnieniu projektu ustawy wskazuje się, że celem tego przepisu jest promowanie dobrych praktyk w relacjach przedsiębiorca-konsument i wyeliminowanie sytuacji, w której przedsiębiorcy zmuszają konsumenta do występowania na drogę sądową w celu realizacji przysługujących im praw⁵³. Rozwiązanie przyjęte w omawianym przepisie wzorowane jest na art. 458¹² k.p.c. w postępowaniu gospodarczym, na gruncie którego nie wykształciła się jeszcze w orzecznictwie praktyka jego stosowania. Niewątpliwie jednak stosowanie art. 458¹⁶ k.p.c. nie ma charakteru obligatoryjnego i zależy to od uznania sądu. Regulację tę na wzór art. 102 k.p.c. można poczytywać jako przejaw tzw. prawa sędziowskiego, które pozostawia sądowi orzekającemu rozstrzygnięcie o jej zastosowaniu. Choć wprost nie zostało w tym przepisie wysłowione, reguluje on szczególny przypadek, wobec czego jego stosowanie może mieć miejsce w wyjątkowej sytuacji – negatywnego zachowania przedsiębiorcy przed procesem. Nie każde nieprofesjonalne zachowanie przedsiębiorcy kwalifikuje się do stosowania sankcji co do kosztów procesu, a tylko takie, które narusza elementarne zasady uczciwości i lojalnego postępowania wobec swojego kontrahenta. Wyraźne brzmienie wskazuje również, że przepis ten nie ma zastosowania do zdarzeń związanych z postępowaniem przedsiębiorcy w procesie. W odniesieniu do tego okresu będzie miała zastosowanie norma zawarta w art. 226² § 2 pkt 3 k.p.c. Jak słusznie zauważyła M. Strus-Wołos⁵⁴, stosowanie obu tych przepisów może doprowadzić do obciążenia przedsiębiorcy czterokrotnością kosztów procesu. Wskazać także wypada, że z art. 458¹⁶ k.p.c. nie wynika, czy dotyczy on wyłącznie przypadku, gdy konsument przegrał proces, czy obejmuje on również przypadek jego wygranej. Z uwagi na wyjątkowy charakter tego przepisu na konsumencie spoczywa obowiązek wykazania przesłanek do jego zastosowania. Do tego konieczne

⁵³ *Uzasadnienie...*, s. 41.

⁵⁴ M. Strus-Wołos, *Postępowanie...*, s. 290.

będzie udowodnienie przez niego nie tylko jednego z trzech negatywnych zachowań przedsiębiorcy i skutku procesowego w postaci zbędnego wytoczenia powództwa lub wadliwego określenia przedmiotu sprawy, ale i związku przyczynowego pomiędzy tymi zdarzeniami⁵⁵. Jak się wydaje, stosunkowo najłatwiej będzie wykazać uchylanie się przedsiębiorcy od udziału w polubownym załatwieniu sporu. Wystarczające będzie, że powód wykaże, że przed procesem podejmował próby w tym zakresie, między innymi poprzez żądanie zapłaty lub przeprowadzenia postępowania reklamacyjnego. Niezmiernie natomiast trudno zdefiniować przypadek braku woli przedsiębiorcy w polubownym rozwiązaniu sporu, w sytuacji gdy zakwestionował on żądanie konsumenta, do czego ma prawo. Podobną uwagę można poczynić w odniesieniu do przypadku uczestniczenia przedsiębiorcy w złej wierze w próbie polubownego załatwienia sporu. O ile jeszcze można odkodować znaczenie pojęcia zbędności wytoczenia powództwa, o tyle jednak trudno ocenić, kiedy może wystąpić przypadek takiego zachowania przedsiębiorcy, które wpłynęłoby na wadliwe określenie przez konsumenta przedmiotu sporu. W konkluzji wypada uznać, że praktyczne znaczenie tego przepisu będzie znikome. Co najwyżej może on oddziaływać prewencyjnie na zachowanie przedsiębiorców w sporach z konsumentami na etapie przedprocesowym, zmuszając ich do bardziej wnikliwego artykułowania swego stanowiska, które nie odpowiada oczekiwaniom ich kontrahentów.

OCENA REGULACJI I JEJ SKUTKI

Przy akceptacji potrzeby ochrony konsumentów w postępowaniu cywilnym ocena wprowadzonej do procedury cywilnej regulacji nie może być pozytywna. Przypomnijmy, że na gruncie orzecznictwa wydanego na podstawie dyrektywy 93/13/EW w relacjach z przedsiębiorcą są stroną słabszą pod kątem negocjacyjnym i informacyjnym⁵⁶. Może być również i tak, że w wielu wypadkach konsument jest stroną słabszą ekonomicznie od przedsiębiorcy, choć nie jest to regułą i sama nierównowaga ekonomiczna nie może być przyczyną tworzenia odrębnych regulacji procesowych o charakterze szczególnym. Ochrona konsumenta realizowana była dotychczas na gruncie prawa materialnego i procesowego, a zmiany legislacyjne z 9.03.2023 r. niczego nie zmieniają w dotychczasowych regulacjach. Wypada tutaj mieć na myśli obowiązek oceny z urzędu występowania klauzul abuzywnych, o których mowa w art. 385¹–383³ k.c. Co więcej, w tym zakresie ochrona rozciąga się nie tylko na konsumentów, ale i w pewnym zakresie przedsiębiorców indywidualnych (art. 385⁵ k.c.). W postępowaniu cywilnym sąd dokonuje oceny materialnoprawnej sprawy we własnym zakresie, bez względu na stanowisko lub zarzuty stron procesu. Nie jest również związany wskazaną przez strony podstawą prawną dochodzonych roszczeń, dokonując

⁵⁵ A. Mendrek, *Postępowanie...*, s. 417.

⁵⁶ Zob. uzasadnienie wyroku SN z 23.06.2021 r. (I NSNc 144/21), Legalis nr 2587488 oraz przywołane tam orzecznictwo.

subsumpcji ustalonego stanu faktycznego pod właściwe normy prawa materialnego. Co więcej, powinien poinformować strony o możliwości rozstrzygnięcia sprawy na innej podstawie prawnej (art. 156² k.p.c.). Taki zabieg daje każdej stronie możliwość zajęcia stanowiska. Analogiczna ochrona prawna została zachowana w postępowaniu apelacyjnym, albowiem art. 382 k.p.c. ustanawia model apelacji pełnej, wedle którego sąd w postępowaniu odwoławczym ocenia całą sprawę, a nie apelację, a zakres rozpoznania sprawy wyznaczają granice wniesionego środka odwoławczego (art. 378 § 1 k.p.c.). We własnym zakresie czyni ustalenia faktyczne oraz dokonuje ich materialnoprawnej oceny, nie będąc związany zarzutami apelanta co do naruszenia prawa materialnego⁵⁷. Dalej idąc, Kodeks postępowania cywilnego w wielu wypadkach nakłada na sąd szczególne obowiązki informacyjne w odniesieniu do strony niereprezentowanej przez zawodowego pełnomocnika co do skutków podejmowanych przez nią czynności procesowych (m.in. art. 5, art. 156¹, art. 156², art. 205², art. 210 § 2¹, art. 212 § 2 k.p.c.)⁵⁸. Ochrona konsumenta w postępowaniu cywilnym wyraża się także możliwością wzięcia udziału przez organizację konsumencką w postępowaniu cywilnym dotyczącym konsumentów (art. 8 i art. 61 k.p.c.)⁵⁹. W końcu w sprawach związanych z ochroną praw konsumentów pełnomocnikiem może być przedstawiciel organizacji, do której zadań statutowych należy ochrona konsumentów (art. 87 § 5 k.p.c.). Nierówności ekonomicznej nie da się natomiast usunąć poprzez stworzenie nowego postępowania odrębnego. Wystarczającym i już występującym rozwiązaniem jest zwolnienie od kosztów sądowych, a także możliwość ustanowienia dla konsumenta pełnomocnika z urzędu.

Z uwagi na różnorodność ochrony procesowej konsumenta, jaką przyznają mu obecnie występujące instrumenty prawne, racjonalność ustanowienia odrębnej procedury w sprawach z udziałem konsumenta wydaje się dyskusyjna. Wypada na wstępie zauważyć, że omawiane odrębne postępowanie nie wyłącza ani nie zastępuje dotychczasowej ochrony w zakresie powyżej wskazanym. Można zatem łączyć nowe postępowanie odrębne z pozostałym arsenałem ochrony procesowej. A zatem trzeba postawić pytanie, czy odrębne postępowanie konsumenckie zrealizuje cele, jakie miał na myśli ustawodawca. To postępowanie w sposób szcztąkowy reguluje problematykę konsumencką, ograniczając się do trzech omówionych wcześniej zagadnień. To oznacza, że stosuje się do niego przepisy części ogólnej i przepisy innych postępowań odrębnych w zakresie niepopadającym z nim w kolizję. Czy zatem odrębności w zakresie reguł gromadzenia materiału dowodowego i kosztów procesu mogą zmienić na lep-

⁵⁷ Zob. uzasadnienie uchwały składu 7 sędziów SN – zasady prawnej z 31.01.2008 r. (III CZP 49/07), OSNC 2008/6, poz. 55.

⁵⁸ Szerzej M. Manowska, *Działania instrukcyjne sądu pierwszej instancji w postępowaniu dowodowym w procesie cywilnym po nowelizacji ustaw z 4.07.2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw*, „Prawo w Działaniu. Sprawy Cywilne” 2020/52, s. 30–49.

⁵⁹ Szerzej M. Pietraszewski, *Przepisy procedury cywilnej dotyczące konsumentów – wybrane problemy (cz. 1)*, „Palestra” 2011/7–8, s. 32–42; M. Strus-Wołos, *Postępowanie...*, s. 286.

sze dotychczasową pozycję procesową konsumenta? Reguły gromadzenia materiału dowodowego nie przyczynią się do usprawnienia postępowania, gdyż nie podlega im konsument, który – w teoretycznym ujęciu – może wprowadzać do materiału dowodowego fakty i dowody na ich poparcie aż do zamknięcia rozprawy. Sprawność zatem postępowania – przy takim wzorcu odrębnego procesu – nie została zachowana⁶⁰. Nie są szczególnie motywującym argumentem koszty procesu, gdyż jak można się spodziewać, ta norma, podobnie jak jej protoplasta – art. 458¹² k.p.c., pozostanie martwa. Instrumenty ogólne zawarte w art. 101 i 102 k.p.c., jak się wydaje, w sposób wystarczający chronią stronę procesową przed nielojalnym zachowaniem jej przeciwnika procesowego na etapie przedsądowym. Z kolei zdarzenia procesowe, które mogą być przyczyną odmiennego rozstrzygnięcia o kosztach procesu, zostały określone w art. 226² § 2 pkt 3 k.p.c. i mają zastosowanie do postępowania konsumenckiego⁶¹. Pożądana jest natomiast regulacja właściwości przemiennej, jaką ustawodawca wprowadził do art. 458¹⁴ k.p.c., tyle że do takiego zabiegu legislacyjnego było zbędne wprowadzanie w życie odrębnego postępowania. Wystarczyło poprzestać na stosownych zmianach przepisów regulujących właściwość przemienną.

W ocenie autora skutki wprowadzenia do porządku odrębnego postępowania z udziałem konsumentów będą zdecydowanie bardziej niekorzystne niż wątpliwej jakości ochrona, jaką może przynieść konsumentom nowelizacja z 9.03.2023 r. Ustawodawca nakazuje stosować odrębne postępowanie *ex officio*, bez względu na wolę stron procesu. Zważywszy, że zakresem przedmiotowym objęta jest szeroka, czy wręcz nieograniczona grupa różnorodnych spraw, można się spodziewać, że zmiana legislacyjna wywoła następujące negatywne skutki. Każdy sąd rozpoznający sprawę cywilną w procesie, w której występuje osoba fizyczna, będzie zobowiązany do oceny konsumenckiego charakteru sprawy, nawet wówczas, gdy nadaje się ona do rozpoznania w innym, również odrębnym postępowaniu. Zrodzi to problem związany z określeniem pojęcia tzw. sprawy konsumenckiej, tym bardziej że dotyczy on każdej pozycji procesowej, w jakiej pojawia się taka osoba. Spotęguje to już obecnie dostrzegalne nakładanie się na siebie postępowań odrębnych. Negatywnym skutkiem zmian legislacyjnych jest pogorszenie pozycji procesowej przedsiębiorców. Na tle reguł gromadzenia materiału dowodowego ustawodawca, dążąc do wyrównania pozycji procesowych, wprowadził *ex lege* ich nierówność. Przedsiębiorca został obciążony obowiązkiem wskazania wszystkich faktów i dowodów, pod rygorem ich utraty, a w analogicznej sytuacji konsument nie został obciążony żadnym ustawowym obowiązkiem. Mamy niestety tutaj do czynienia z nierównością wobec prawa, która nie może być tłumaczona dysproporcjami ekonomicznymi, negocjacyjnymi lub informacyjnymi pomiędzy przedsiębiorcami a konsumentami⁶². Dalej idąc – ustawodawca w jednolity sposób traktuje w postępowaniu

⁶⁰ M. Dziurda, *Kodeks...*, s. 379.

⁶¹ M. Strus-Wołos, *Postępowanie...*, s. 291; M. Dziurda, *Postępowanie...*, s. 386.

⁶² J. Derlatka, *Postępowanie...*, s. 553; A. Mendrek, *Postępowanie...*, s. 416.

konsumenckim każdego przedsiębiorcę, nie różnicując ich pozycji w zależności od statusu finansowego lub formy organizacyjnej. Ustawodawca w analogiczny sposób traktuje w postępowaniu gospodarczym jednoosobowego przedsiębiorcę, mającego status mikroprzedsiębiorcy⁶³, z przedsiębiorstwem działającym w formie spółki akcyjnej o międzynarodowym zasięgu działalności. Chodzi o to, że ustawodawca nie przewidział możliwości pominięcia stosowania przepisów postępowania konsumenckiego w odniesieniu do przedsiębiorców indywidualnych, jak to ma miejsce w odrębnym postępowaniu gospodarczym w odniesieniu do jednoosobowych przedsiębiorców (art. 458⁶ k.p.c.)⁶⁴. Wadliwe jest także ukształtowanie systemu prekluzji dowodowej w odniesieniu do przedsiębiorcy, bez zróżnicowania pozycji procesowej, jaką zajmuje w skonkretyzowanej sprawie. O ile jeszcze można zrozumieć, że pozwany przedsiębiorca powinien w odpowiedzi na pozew wniesiony przez konsumenta podać wszystkie fakty i dowody, o tyle nie można uznać za prawidłowe rozwiązanie przypadku, gdy z pozwem przeciwko konsumentowi wystąpi sam przedsiębiorca. Brak nałożenia na konsumenta odpowiednich obowiązków dowodowych w jego odpowiedzi na pozew spowodować może w wielu przypadkach obstrukcje procesowe zmierzające do wydłużenia postępowania. Asymetria w zakresie obowiązków dowodowych konsumenta i przedsiębiorcy jest osłabiona jedynie w dwóch przypadkach. Po pierwsze, system prekluzji nie ma charakteru absolutnego, czego wyrazem jest zawartość normatywna art. 458¹⁵ § 4 k.p.c. Po drugie, do obu stron postępowania może mieć zastosowanie art. 205³ § 2 k.p.c. – w razie zarządzenia przez przewodniczącego wymiany pism procesowych. Ich stosowanie zależy od uznania sędziowskiego, niemniej jest jedynym mechanizmem sprawnego zarządzenia procesem oraz zrównania szans procesowych w toczącym się postępowaniu. Konieczność zachowania równowagi procesowej uczestników postępowania konsumenckiego jawi się w takiej sytuacji jako jeden z podstawowych obowiązków sądu w postępowaniu konsumenckim.

ABSTRACT

Dr Dariusz Chrapoński

judge of the Court of Appeal in Katowice, lecturer at the National School of Judiciary and Public Prosecution.

Civil proceedings involving consumers in the light of the amendments to the Code of Civil Procedure adopted on 9 March 2023

Separate proceedings involving consumers are conducted in cases concerning consumer claims against entrepreneurs and entrepreneur claims against consumers.

⁶³ M. Strus-Wołos, *Postępowanie...*, s. 291.

⁶⁴ M. Dziurda, *Kodeks...*, s. 376.

This procedure is mandatory, without the possibility of its exclusion by the court. The subject-matter scope of these proceedings covers all court disputes that may arise in the context of a civil-law relationship between a consumer and an entrepreneur, both contractual and tortious, provided that the consumer is a party to the proceedings (Art. 45814(1) of the Code of Civil Procedure). The subject of proceedings may be claims that arise not only from substantive law, but also from procedural law. As for separate proceedings, three issues are regulated: the rules for taking evidence, the jurisdiction of the court, and the costs of the trial. To the extent not contrary to Art. 45814-45816 of the Code of Civil Procedure, provisions on other separate proceedings also apply to such proceedings. The most important modification of the general rules concerns the rules for the taking of evidence. The entrepreneur is obliged to provide in the statement of claim or response to the statement of claim all facts and evidence to confirm them, or they are prevented from relying on them at a later time. An exception applies if the entrepreneur proves that providing them was not possible or that the need to provide them arose later (Art. 45814(4) of the Code of Civil Procedure). The consumer, on the other hand, has the right to make statements and adduce evidence until the end of the hearing. However, the asymmetry of procedural obligations may be mitigated by the presiding judge ordering an exchange of pleadings pursuant to Art. 2053(2) of the Code of Civil Procedure. A consumer may file a lawsuit with the court having jurisdiction based on the former's place of residence (Art. 45814(4) of the Code of Civil Procedure). If the entrepreneur fails to attempt to settle the dispute amicably or evades participation in such dispute settlement, or participates in it in bad faith, the court may impose higher litigation costs on the entrepreneur under the conditions and in the amount specified in Art. 45816 of the Code of Civil Procedure.

Keywords: consumer, civil procedure, separate procedure involving a consumer

dr Dariusz Chrapoński

Sędzia Sądu Apelacyjnego w Katowicach, Wykładowca Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury.

ORCID: 0000-0003-2506-0563; e-mail: dariusz.chraponski@gmail.com

BIBLIOGRAFIA ZAŁĄCZNIKOWA

Chrapoński Dariusz, *Odrębne postępowanie w sprawach gospodarczych*, „Palestra” 2019/12

Derlatka Joanna, *Postępowanie cywilne z udziałem konsumentów w świetle nowelizacji Kodeksu postępowania cywilnego z 9.03.2023 r.*, „Monitor Prawniczy” 2023/8

- Dybka Wojciech**, *Konsumenckie prawo do sądu*, Warszawa 2018
- Dziurda Marcin**, *Kodeks postępowania cywilnego. Praktyczny komentarz do nowelizacji z 2023 roku*, Warszawa 2023
- Gołaczyński Jacek**, *Kodeks postępowania cywilnego. Nowelizacja z 9.3.2023 r. Komentarz. Linia orzecznicza*, Warszawa 2023, Legalis
- Kodeks cywilny. Komentarz. Tom I. Część ogólna, cz. 1 (art. 1–55(4))*, red. J. Gudowski, Warszawa 2021
- Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. E. Marszałkowska-Krześ, I. Gil, Warszawa 2023, Legalis
- Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz, t. 1, Art. 1–458¹⁶*, red. T. Szan- cło, Warszawa 2023
- Laskowska-Hulisz Agnieszka, Mielczarek Bartosz**, *Koncentracja mate- riału procesowego w postępowaniu w sprawach gospodarczych*, „Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego” 2022/2
- Manowska Małgorzata**, *Działania instrukcyjne sądu pierwszej instancji w postępowaniu dowodowym w procesie cywilnym po nowelizacji ustawy z 4.07.2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz nie- których innych ustaw*, „Prawo w Działaniu. Sprawy Cywilne” 2020/52
- Manowska Małgorzata**, *Postępowanie sądowe w sprawach gospodarczych*, Warszawa 2008
- Mendrek Aneta**, *Postępowanie odrębne z udziałem konsumentów – uwagi w świetle projektowanych zmian Kodeksu postępowania cywilnego*, „Mo- nitor Prawniczy” 2022/8
- Olaś Andrzej**, *Koncentracja materiału procesowego w postępowaniu nakazo- wym i upominawczym po zmianach wprowadzonych na mocy nowelizacji KPC z 7.7.2019 r.*, „Monitor Prawniczy” 2021/4
- Pecyna Marlena, Zatorska Joanna**, *Orzecznictwo Trybunału Sprawiedliwo- ści Unii Europejskiej w sprawach nieuczciwych praktyk rynkowych i nie- uczciwych postanowień umownych*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego” 2014/3, s. 607–609
- Pietraszewski Mateusz**, *Przepisy procedury cywilnej dotyczące konsumen- tów – wybrane problemy (cz. 1)*, „Palestra” 2011/7–8
- Rydz Kacper**, *Pozycja prawna współnika lub akcjonariusza spółki handlowej a status konsumenta. Analiza z uwzględnieniem koncepcji prezentowa- nych na tle prawa niemieckiego i austriackiego*, „Transformacje Prawa Handlowego” 2023/1
- Strus-Wołos Monika**, *Postępowanie odrębne z udziałem konsumenta – czy potrzebne jest procesowe wzmocnienie ochrony konsumenta?*, „Polski Pro- ces Cywilny” 2023/2

System postępowania cywilnego, t. 6, *Postępowania odrębne*, red. A. Machnikowska, Warszawa 2022

Uzasadnienie projektu ustawy z 9.03.2023 r., druk nr 2650 Sejmu IX Kadencji

Wiśniewski Tadeusz (w:) *System Prawa Handlowego*, t. 7, *Postępowanie sądowe w sprawach cywilnych z udziałem przedsiębiorców*, red T. Wiśniewski, Warszawa 2013

Wróbel Andrzej, *Karta Praw Podstawowych Unii Europejskiej. Komentarz*, Warszawa 2020, Legalis

Zamojski Łukasz, *Postępowanie w sprawach gospodarczych oraz postępowanie uproszczone po zmianach KPC z 9.3.2023 r.*, „Monitor Prawniczy” 2023/8

Zembrzuski Tadeusz, *Właściwość sądu w sprawach cywilnych z udziałem konsumenta*, „Przeгляд Sądowy” 2021/2

Zobowiązania. Przepisy ogólne i powiązane przepisy Księgi I KC. Tom I. Komentarz, red. P. Machnikowski, Warszawa 2022, Legalis